

Ög 10. Lilla Greby vid torpet Vadet, Askeby sn.²

Pl. 5, 6.

Litteratur: B. Cnattingius, Drag ur vägarnas historia i Östergötland, i: Östergötlands vägbok (1944), s. 14.

Äldre avbildningar: E. Brate, Foto (ATA); C. F. Nordenskjöld, Teckning från Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1920, s. 31).

Stenen restes år 1888 av Brate på dess nuvarande plats på krönet av bergbacken ovanför den lilla bron över bäcken vid Vadet, men tidigare hade stenen stått nere vid bron, intill landsvägen (*Ransakningarna 1667–87*³). Den hade upprepade gånger blivit rest, när den fallit omkull på denna plats.

Den grå gnejsen i stenen vittrar lätt i den tillhuggna framsidan, och runorna äro numera i stor utsträckning svårlästa, i flera fall oläsliga. Vid mitt besök vid stenen den 27/7 1941 — under goda ljusförhållanden — antecknade jag följande.

Till läsningen: Första namnet (i rad 2 från vänster räknat) synes börja med **r**. Huvudstaven är säker, och större delen av bistaven är bevarad. Runan 2 är ett ganska tydligt **u** med brett utböjd bistavsbåge. 3 är ett **t**, hst tydlig, bst t.v. likaså, den t.h. endast ett kort streck utan beröring med hst. Runan 4 har en brett huggen hst, placerad så nära efterföljande sk. att man knappast har att välja på andra möjligheter än att uppfatta runan antingen som ett **i** eller som ett **a** med bst endast t.v., vilken **a**-typ verkligen förefinns i inskriften. För en vanlig **a**-runa bleve avståndet till skiljetecknet väl kort, jfr avståndet mellan skiljetecknet och den följande runan, som verkligen är en **a**-runa med helt övertvärande bst.

Med denna läsning blir inskriftens första namn **ruti** eller **ruta**.

Det efter **auk** följande namnet börjar sannolikt med **k**, vars bst ligger i ett nu konturlöst vittringsparti men synes övervägande säker, avståndet till nästa runa är ju också sådant, att man här väntar sig ett **k** (så också Brate). Därpå följde ett **a** (= Brate), möjligen med bst blott t.v., och ett **l**, vars bst är huggen i en åder av hård bergart, som går fram här; t.v. synes ingen bst. Namnets följande runa synes kunna vara ett **i**, stenytan kring hst är välbevarad men saknar nu spår av huggning. Hur man skall uppfatta inskriftens r. 12 är ovisst. Hst skymtar svagt och t.v. om denna en båge som till en **p**-runa (jag har lämnat bågen oifylld på fotot). Men anmärkas må, att denna **p**-typ skulle avvika från den i strax följande runa belagda: bågen börjar i hst:s topp. Mellan 12 och följande sk är utrymmet så stort, att man här måste förutsätta tillvaron av en runa. Mitt i radhöjden skymtar liksom den vänstra bst till en **a**-runa — har runan verkligen varit ett **a**? I så fall skulle inskriftens andra namn ha skrivits **kalijpa**. Eljest får man ifrågasätta en **i**-runa.

Plansch 5a. Ög 10. Lilla Greby vid torpet Vadet, Askeby sn. Foto Nordén 1941. Vadstället (torpet heter Vadet), nu brostället, där runstenen en gång stått rest. Stenen är nu flyttad till bergslutningen i bakgrunden. [Återgivet hos Cnattingius s. 18. Vid fotot på planschen har Nordén skrivit: »Kan den hållas ljusare vid tagningen? Viktigast är den vita fläcken i skogen, det är runstenen. Den måste framträda bra.» Jansson skriver 1947: Översigtsbild möjlig.]

² På omslaget till Bankekind härads inskrifter finns ditskrivet »Ög 10 bör granskas!»

³ I marginalen har Wessén antecknat: 84?

Brate läser med största tvekan det första namnet som [s..(r)ki] och ifrågasätter tolkningen Starke men utelämnar vid den slutliga redigeringen av runtexten ordet såsom oläsligt. Det andra namnet läser han som [kair:lih], varvid han ifrågasätter ett fsv. *Gerlog*. Bägge dessa med reservation återgivna läsningar äro enligt min tanke ohållbara.

I ordet 26—29 **brou** finnas nog bägge bistavarna i **o**-runan, fastän Brate blott omnämner den ena och å sin bild ifyllt ingendera. Även **b**-runans byglar skymta svagt.

Den yttre slingans första ord synes vara 34—36 **pau**. Första runan är ett fullt tydligt **p**, den andra ett tydligt **a**, medan tredje runan har hst bevarad till ett stycke ovanför slingans nedre begränsningslinje och av bst tre fragment, ett upptill, ett mitt på och ett nedtill. På ett annat ställe i inskriften använder emellertid ristaren pronominet i formen 14—16 **pir**: här äro första och andra runorna tydliga, av tredje runan är hst helt bevarad, om ock påfallande smal upptill, varjämte bst:ns övre bäge och en del av snedstreckt nedanför denna äro bevarade. Möjligen känner man dock återstoden av strecket ned till foten av det följande **l**-et.

Den yttre slingans namn 57—61 **skirf**, bör väl läsas med **k**, ehuru runan faktiskt har ett litet streck t.v., som är nästan lika tydligt som bst t.h. Avståndet till det föregående kolonet synes dock bli väl knappt, om runan vore ett **m**. Något tvärstreck, som skulle förvandla den följande runan till ett **a**, såsom Brate läser, finnes ej.

Ett besvärligt ord på stenen är 62—65 **buta** (Brate läser **řita**). Enligt min uppfattning kan första runan här icke vara ett **r**, hur Brate kunnat läsa så, är för mig oförståeligt. Runans två byglar äro fullt tydliga. Den följande runan är ett **u**, vars bst är bevarad på 4 till 5 cms längd såväl upptill som nedtill, medan mittpartiet på ett mindre stycke visar mera svaga spår. De följande två runorna äro tydliga.

Runorna i den mellan innerslingans skänklar stående mittraden äro nu så när som på staplarna helt oläsliga. Brates konjektur till ifyllning och tolkning (**siainilikr**, 'som ligger i ån') låter tilltalande men saknar stöd i bevarade spår av bistavar o.d. på stenen.⁴

Ristaren använder omväxlande fullt tydliga **l**, **†** och **‡**.

Inskriften transkriberar jag:

řutǫ (eller: **řuta**) : **auk** : **kali**-- : **pir** **litu** · **kiara** : **brou** : **pasi** · **pau** **litu** : **risa** : **stin** : **řisa** : **aifr** **s:kirf** :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

buta : **sin** : **kupan** :
 65 70

I namnet **ruta** — om nu slutrunan är ett **a** — vore man väl berättigad att se det kvinnonamn **rota**, som förekommer på en runsten i Södermanland, Sö 227. Detta namn är emellertid i övrigt belagt blott i mytiskt sammanhang (Snorre-Eddans valkyria *Rota*). Är den sista runan åter ett **i**, finge man väl i ett namn **řuti** se en maskulin motsvarighet till kvinnonamnet. Stenens andra namn är nu så svårt utplånad, att någon säker läsning ej längre är möjlig, men då det icke synes uteslutet, att det ändats på **-a**, får man kanske räkna med, att det varit ett kvinnonamn. Tyvärr får man vid försöken att utleta personernas kön ingen hjälp av de om dem nyttjade pronomina. De närmast namnen stående pronominet är **pir**, men när ristaren i följande rad omnämner subjekten — denna gång utan att nämna deras namn — använder han, vill det synas, pronominet **pau**. För den händelse de bägge initiativtagarna till stenens resande varit kvinnor, bör det förstnämnda pronominet förstås som fvn. *pær*, fsv. *pār*, nom. pl. fem. Pronominet neutr. pl. *pau*, brukar användas, när subjekten äro av olika kön, och det vore det ord, man väntad <e sig, om stenen rests av exempelvis en mor och hennes son. Då emellertid uttrycket *bonda sin* knappast synes förekomma på runstenarna i annan betydelse än 'sin make', skulle man vid en tolkning **pir** = *pār*, syftande å två kvinnor, behöva räkna med, att mannen haft två samtidigt levande hustrur⁵. Det synes verkligen icke uteslutet, att månggifte förekommit vid forntidens slut och under den kristna missionstiden, att döma bl.a. av en inskrift på en kristen sarkofaghäll i Vreta kloster, se under Ög 260, sid. 93; man får naturligtvis tänka sig saken så, att äktenskapen ingåtts under hednisk tid och ägt bestånd, även sedan makarna övergått till kristendomen.

Översättning: »/Rota? (eller: Rote?)/ och ...⁶ de läto göra denna bro, de läto resa denna sten efter Skerv(?), sin gode make». — Mittpartiets inskrift är numera oläslig.

⁴ Det här återgivna stycket är inskrivet för hand av Nordén i manuset. Maskinskrivet står även, i marginalen: »Runorna i utrymmet mellan slingans bäge skänklar mitt på stenen äro nu så när som på hst:na utplånade.» Den texten antas dock vara äldre än den handskrivna mer utförliga beskrivningen, varför den senare har valts. Wessén har ritat en pil från den handskrivna texten till den maskinskrivna i marginalen och skrivit »Utgår?».

⁵ Wessén skriver i marginalen: Möjligheten är så ytterligt svag, att kommentaren helt bör omarbetas (förkortas)

⁶ Nordén skrev ».....», men det har ändrats till »...», i enlighet med hur det annars står i *Sveriges runinskrifter*.

Plansch 6a. Ög 10. Lilla Greby vid torpet Vadet, Askeby sn. Foto Nordén 1941. [Är något retuscherad. Jansson skriver 1947: Möjlig.]

Fig. 13. Ög 10. Lilla Greby vid torpet Vadet, Askeby sn. Stenen oifylld. Foto Nordén 1941.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med reservationer. Utgåvan är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter är du välkommen att meddela dessa till utgivaren på nedanstående e-postadress.

Utgivare: Jan Owe

Kontakt: runor@gamlebo.se

Senast ändrad 2020-05-28